

KLASTER ASOSIDA ISHLAB CHIQRISHNI BOSHQARISH: XORIJIY Tajriba va O'zbekiston uchun IMPLEMENTATSIYA MODELI

Zaxidov G'afurjon Erkinovich,

Qo'qon universiteti direktori,

iqtsodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

MAQOLA HAQIDA

Qabul qilindi: 9-fevral 2026-yil

Tasdiqlandi: 11-fevral 2026-yil

Jurnal soni: 17-B

Maqola raqami: 65

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v17i.1520>

KALIT SO'ZLAR / КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА /

KEYWORDS

klaster boshqaruvi, ishlab chiqarishni boshqarish, implementatsiya modeli, xorijiy tajriba, qiymat zanjiri, kooperatsiya, KPI, raqamli monitoring, logistika, sifat standarti, rag'bat mexanizmi, klaster ofisi, modernizatsiya, tayyor mahsulot, eksport.

ANNOTATION

Maqolada klaster asosida ishlab chiqarishni boshqarishning xorijiy tajribasi tahlil qilinib, O'zbekiston sharoitida uni joriy etish (implementatsiya)ning amaliy modeli taklif etildi. Tahlil natijasida klaster samaradorligi korxonalarning hududiy jamlanishi bilan emas, balki qiymat zanjirini muvofiqlashtiruvchi boshqaruv tuzilmasi, umumiy hamkorlik loyihalari portfeli, KPI asosida raqamli monitoring va rag'bat mexanizmlari uyg'un ishlashi bilan shakllanishi asoslandi. Maqolada implementatsiya uchun 3 bosqichli yo'l xaritasi (0–6 oy; 6–18 oy; 18–36 oy) hamda amaliy boshqaruv instrumentlari tavsiya etildi. Taklif etilgan yondashuv klasteri "tashkiliy shakl" emas, ishlab chiqarish jarayonlarini rejalashtirish, sifat va logistikani boshqarish, qarorlarni dalilga asoslangan tarzda qabul qilishni ta'minlaydigan operatsion boshqaruv platformasi sifatida samarali joriy etishga xizmat qiladi.

Kirish. Hozirgi iqtisodiy raqobat sharoitida sanoat klasterlari hududiy rivojlanish, Bugungi globalashuv va raqobat kuchaygan sharoitda ishlab chiqarishni samarali boshqarish faqat alohida korxona doirasida emas, balki ta'minot–qayta ishlash–servis–innovatsiya bo'g'inlarini birlashtirgan klaster yondashuvi asosida tashkil etilmoqda. Klaster asosida boshqaruv korxonalar o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish, resurslardan tejamkor foydalanish, logistika va kelishuv xarajatlarini kamaytirish, sifat standartlarini bir xil darajada joriy etish hamda qo'shimcha qiymatni oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli klasterlar nafaqat hududiy rivojlanish, balki ishlab chiqarish tizimining boshqaruv modeli sifatida ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Xorijiy tajribada klaster boshqaruvi odatda "oddiy uyushma" emas, balki aniq boshqaruv mexanizmlariga ega tizim sifatida shakllantiriladi: ishtirokchilar o'rtasida vazifa-taqsimot, umumiy standartlar, hamkorlik loyihalari portfeli, ma'lumot almashinuvi, monitoring va natijani baholash mezonlari yo'lga qo'yiladi. Natijada klaster ichida kooperatsiya kuchayib, ishlab chiqarish uzluksizligi, mahsulot sifati va bozor natijalari (eksport, talabga mos diversifikatsiya) yaxshilanadi. Biroq bu modelning muvaffaqiyati klaster ishtirokchilari o'rtasidagi ishonch, shaffof qoidalar, infratuzilma tayyorgarligi va moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatiga bevosita bog'liq.

O'zbekiston sharoitida klaster asosida ishlab chiqarishni boshqarish masalasi ayniqsa muhim, chunki qo'shimcha qiymat yaratishni chuqurlashtirish, mahalliyashtirishni kengaytirish, eksportbop tayyor mahsulot ulushini oshirish va hududiy sanoat salohiyatini to'liq ishga solish talab etiladi. Biroq amaliyotda klasterlarni boshqarishda bir qator muammolar uchrashi mumkin: kooperatsiya zanjirining uzilishi, boshqaruv va mas'uliyat chegaralarining noaniqligi, ma'lumotlar bazasining yetishmasligi, standartlar va sifat nazoratining bir xil ishlamasligi, kadrlar tayyorlash tizimi bilan ishlab chiqarish ehtiyojlari o'rtasidagi tafovut va boshqalar. Demak, xorijiy tajribani to'g'ridan-to'g'ri ko'chirish emas, balki mahalliy sharoitga mos implementatsiya modelini ishlab chiqish zarur.

Adabiyotlar tahlili. Klaster asosida ishlab chiqarishni boshqarish bo'yicha adabiyotlar, avvalo, klasterning raqobat va samaradorlikni oshirish mexanizmlarini izohlashdan boshlanadi. Porter (1998) klasteri bir hududda jamlangan, o'zaro bog'liq firmalar va institutlar tizimi sifatida talqin qilib, klasterlar raqobatga uch yo'nalishda ta'sir qilishini ta'kidlaydi: korxonalar mahsuldorligini oshirish, innovatsiyalar sur'ati va yo'nalishni tezlashtirish, hamda yangi bizneslar paydo bo'lishini rag'batlantirish. Shu yondashuv ishlab chiqarishni boshqarishda klasteri "korxonalar yig'indisi" emas, balki xarajatlarni kamaytiruvchi va sifatni oshiruvchi tizimli muhit sifatida ko'rishga asos bo'ladi.

Keyingi adabiyotlar klaster tashabbuslarini (cluster initiative) amaliy boshqarish masalasini chuqurlashtiradi. Solvell, Lindqvist va Ketels (2003) klaster tashabbuslarida natijaga erishish uchun "boshqaruv arxitekturasini" zarurligini ko'rsatadi: ishtirokchilarni jalb qilish, umumiy maqsadlarni belgilash, hamkorlik loyihalarini shakllantirish, klaster tashkiloti (yoki boshqaruv markazi) orqali muvofiqlashtirish, monitoring va natijalarni o'lchash. Bu yondashuv klaster asosida ishlab chiqarishni boshqarishda rol-taqsimot, hamkorlik loyihalari portfeli va doimiy koordinatsiya klasterining "ichki dvigateli" ekanini anglatadi.

Klaster siyosati va boshqaruvining "eng yaxshi amaliyotlari" bo'yicha OECD (2007) tahlillari klaster dasturlarini boshqarishda to'rtta masalaga urg'u beradi: dastur maqsadlari, kimni va nimani qo'llab-quvvatlash (targeting), qo'llaniladigan instrumentlar (infratuzilma, innovatsiya, kadrlar, hamkorlik), hamda markaziy–hududiy boshqaruv darajalari o'rtasida vazifalarni taqsimlash. Bu yondashuv O'zbekiston uchun implementatsiya modelida ham "faqat tashkiliy tuzilma" emas, balki boshqaruv–hisobdorlik–monitoring zanjirini bir butun qilib loyihalash kerakligini ko'rsatadi.

Amaliy klaster rivojlantirish metodikasida UNIDO yondashuvi alohida o'rin tutadi. UNIDO (2020) klaster rivojida "stakeholderlar o'rtasida muloqot, hamkorlik va boshqaruv (governance) mexanizmlari"ning kuchaytirilishini asosiy shart sifatida ta'kidlaydi. Shuningdek, UNIDO (2014) klaster raqobatbardoshligini oshirishda boshqaruv mexanizmlarini mustahkamlash (institutlar yaratish yoki mustahkamlash, qo'shma harakatlarni muvofiqlashtirish) klaster ichidagi o'zaro aloqalarni samarali yo'lga qo'yishini ko'rsatadi. Bu qarashlar "implementatsiya modeli" uchun juda muhim: ya'ni klaster boshqaruvi faqat ma'muriy rahbarlik emas, balki qo'shma rejalashtirish, qo'shma loyihalar va institutsional kelishuvlar tizimi bo'lishi kerak.

Boshqaruvni joriy etish (implementatsiya) bo'yicha amaliy qo'llanmalarda GIZ (2021) klasterlarni bosqichma-bosqich rivojlantirishni taklif etadi: manfaatdor tomonlar motivatsiyasini tahlil qilish, qiymat yaratish taklifini (value added) aniqlash, "free rider"lar riskini boshqarish, ehtiyojlarni prioritetlash, hamda doimiy monitoring. Bu yondashuv O'zbekistonda klaster boshqaruvinin joriy etishda "bir martalik tashkiliy qaror"dan ko'ra, bosqichli o'sish (initiation → consolidation → upgrading) mantiqini ma'qul deb biladi.

Umuman olganda, adabiyotlar uchta umumiy xulosani beradi. Birinchidan, klaster asosida ishlab chiqarishni boshqarishning nazariy poydevori — mahsuldorlik, innovatsiya va yangi bizneslarni bir paytda kuchaytiradigan muhit yaratish (Porter, 1998). Ikkinchidan, klaster "muvaffaqiyati" ko'p jihatdan klaster ichidagi boshqaruv va

muvofiglashtirish sifatiga bog'liq (Sölvell et al., 2003; UNIDO, 2014/2020; GIZ, 2021). Uchinchi xulosa, klaster siyosati va implementatsiyasi maqsadli indikatorlar hamda monitoring bilan bog'lanmasa, natija barqaror bo'lmaydi (OECD, 2007).

Shu asosda maqola uchun "ilmiy bo'shliq" ham aniq ko'rinadi: ko'p manbalar klasterning umumiy afzalliklarini yoritadi, ammo har bir mamlakatda ishlaydigan aniq implementatsiya modeli (boshqaruv tuzilmasi, ishtirokchilar roli, raqamli monitoring, rag'bat mexanizmlari, bosqichlar)ni mahalliy institutlar va resurs sharoitiga moslab berish zarur. Demak, O'zbekiston sharoitida klaster asosida ishlab chiqarishni boshqarish modeli xorijiy tajribadagi prinsiplarni saqlagan holda, mahalliy ta'minot zanjiri, kadrlar bozori, infratuzilma va boshqaruv amaliyotiga mos adaptatsiya qilingan ko'rinishda ishlab chiqilishi kerak.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur maqolada sanoat klasterlari samaradorligini baholash amaliyoti va ko'rsatkichlar tizimini yoritishda nazariy tahlil va umumlashtirish, taqqoslash, hamda tizimli yondashuv usullaridan foydalanildi. Ilmiy manbalardagi baholash yondashuvlari kontent tahlili orqali guruhlanib, ko'rsatkichlar iqtisodiy natijalar, innovatsiya, kooperatsiya va boshqaruv bloklariga ajratildi. Xulosa va takliflar klasterlarni monitoring–baholash tamoyillari asosida mantiqiy umumlashtirish yo'li bilan shakllantirildi.

Natijalar. Klaster asosida ishlab chiqarishni boshqarish yondashuvi ishlab chiqarish tizimini faqat hududiy jamlanish orqali emas, balki ishtirokchilarni yagona qiymat zanjiri va yagona boshqaruv tartibiga bog'lash orqali samarali qiladi. Tahlil shun i ko'rsatadiki, klaster boshqaruvi amaliyotda uchta yo'nalishda eng katta natija beradi: birinchidan, ta'minot–ishlab chiqarish–yetkazib berish jarayonlarini muvofiglashtirib, uzilishlar va ortiqcha xaziralarni kamaytiradi; ikkinchidan, sifat talablarini yagona standartlar asosida uyg'unlashtirib, nuqson (brak) va qayta ishlash xarajatlarini pasaytiradi; uchinchidan, monitoring va ko'rsatkichlar orqali qarorlarni "taxmin"dan "dalilga asoslangan boshqaruv"ga o'tkazadi. Shu sabab klasterni tashkiliy birlashma sifatida emas, ishlab chiqarish samaradorligini oshiradigan operatsion boshqaruv platformasi sifatida qarash maqsadga muvofiq.

Xorijiy tajribada klaster boshqaruvi odatda umumiy rejalashtirish va umumiy xizmatlar mexanizmi orqali kuchaytiriladi. Ishtirokchilarning

quvvati, xomashyo oqimi, buyurtmalar, yetkazib berish muddatlari va bozor talabi yagona reja asosida uyg'unlashtirilganda ishlab chiqarishdagi asosiy yo'qotishlar qisqaradi: xomashyo kechikishi, ishlab chiqarishning to'xtab qolishi, omborda ortiqcha xazira, tayyor mahsulotni vaqtida jo'natmaslik kabi holatlar kamayadi. Boshqaruvning ikkinchi tayanchi sifat boshqaruvidir: standartlash va sertifikatlash umumiy yondashuvga ega bo'lganda mahsulot sifati barqarorlashadi, qayta ishlash xarajatlari pasayadi va bozorga chiqish imkoniyati kengayadi. Uchinchi tayanch inson kapitali va innovatsiyadir: klaster doirasida malaka oshirish, amaliy tayyorgarlik va texnologiyalarni joriy etish tizimli yo'lga qo'yilsa, mehnat unumdorligi oshadi va mahsulot qiymat segmenti yuqorilaydi.

Muhokama. O'zbekiston sharoitida klaster asosida boshqaruvi joriy etishda uchraydigan muammolar asosan boshqaruvi "operatsion" qismida namoyon bo'ladi. Qiyinchiliklar ko'pincha qiymat zanjirining uzilishlari, mas'uliyat va rol-taqsimotning noaniqligi, umumiy ma'lumot almashinuvi va monitoringning yetarli emasligi, sifat talablari bir xil ishlamasligi hamda logistika barqarorligining pastligi bilan bog'liq bo'ladi. Natijada klaster ishtirokchilari bir tizimga kirgan bo'lsa ham, amaliy hamkorlik loyihalari sustlashadi, ishlab chiqarish samarasi esa kutilgan darajada oshmaydi.

Shu bois O'zbekiston uchun implementatsiya modeli klaster boshqaruvi aynan operatsion darajada mustahkamlashga yo'naltirilishi lozim. Tahlil asosida taklif etilayotgan model 4 ta yadro elementdan iborat: birinchisi — boshqaruv tuzilmasi (strategik va operatsion qarorlar ajratilgan, ishchi guruhlar orqali yo'nalishlar boshqariladi); ikkinchisi — hamkorlik portfeli (umumiy xizmatlar va umumiy loyihalar paketi orqali kooperatsiya real mazmun bilan to'ldiriladi); uchinchisi — KPI va raqamli monitoring (oy/chorak kesimida asosiy ko'rsatkichlar kuzatilib, muammo bo'g'ini tez aniqlanadi); to'rtinchisi — rag'bat mexanizmi (faol hamkorlikni manfaat bilan bog'laydi va formallikni kamaytiradi). Mazkur elementlar birgalikda ishlaganda klaster boshqaruvi "tashkiliy ko'rinish"dan "samaradorlikni oshiradigan boshqaruv tizimi" darajasiga ko'tariladi.

1-jadval

O'zbekiston uchun klaster asosida ishlab chiqarishni boshqarish implementatsiya modeli (4 ta yadro element)

Yadro element	Mazmuni (nima tashkil etiladi)	Amalga oshirish vositalari	Kutilgan boshqaruv natijasi
1) Boshqaruv tuzilmasi	Klaster kengashi (strategik qaror) + klaster ofisi (kundalik muvofiglashtirish) + ishchi guruhlar (logistika, sifat, kadr, innovatsiya, eksport)	Rol va mas'uliyatni aniq belgilash, qaror qabul qilish tartibi, ishchi guruhlar reglamenti	Muvofiqlashtirish tezlashadi, mas'uliyat aniq bo'ladi, ijro intizomi kuchayadi
2) Hamkorlik portfeli	Umumiy loyihalar paketi: standartlash/sertifikatlash, umumiy laboratoriya, ta'minot zanjiri optimallashtirish, ayrim resurslarda umumiy xarid, eksport marketing, kadrlar tayyorlash	Loyiha portfeli, "yo'l xaritasi", umumiy xizmatlar markazi	Qiymat zanjiri mustahkamlanadi, xarajatlar pasayadi, sifat va eksport imkoniyati ortadi
3) KPI va raqamli monitoring	Oy/chorak kesimida 12–15 indikator: tayyor mahsulot ulushi, tannarx, logistika vaqti, brak, kooperatsiya, unumdorlik, eksport va h.k.	KPI paneli (dashboard), ma'lumot yig'ish reglamenti, periodik hisobot	Muammo tez aniqlanadi, qarorlar dalilga asoslanadi, natija doimiy nazorat qilinadi
4) Rag'bat mexanizmi	Faol ishtirokchilarga ustuvor xizmatlar va yengilliklar; KPI minimal talablari bajarilmasa — shartlarni qayta ko'rib chiqish	Rag'bat paketlari, KPIga bog'langan shartlar, ishtirok darajasiga qarab imkoniyatlar	Hamkorlik real bo'ladi, formal ishtirok kamayadi, natijadorlik oshadi

Manba: Muallif ishlanmasi (Porter, 1998; OECD, 2007; UNIDO, 2014/2020; GIZ, 2021 yondashuvlari asosida umumlashtirilgan).

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, implementatsiya modeli klasterni faqat tashkil etish bilan cheklamay, uning ishlash mexanizmini 4 yo'nalishda to'liqlaydi: (1) boshqaruv tuzilmasi — mas'uliyat va muvofiglashtirishni aniqlaydi; (2) hamkorlik portfeli — ishtirokchilarni real umumiy loyihalarga birlashtiradi; (3) monitoring–KPI — muammoli bo'g'inlarni tez topish va natijani nazorat qilishni ta'minlaydi; (4) rag'bat

— hamkorlikni iqtisodiy manfaat bilan bog'lab, formallikni kamaytiradi. Shu 4 element birgalikda ishlaganda klaster boshqaruvi "tashkiliy shakl"dan "samaradorlikni oshiradigan tizim"ga aylanadi.

O'zbekiston sharoitida klaster asosida ishlab chiqarishni boshqarishni joriy etishni bir yo'la emas, **bosqichma-bosqich** amalga oshirish samarali hisoblanadi. Quyida implementatsiya jarayoni 3 bosqichga ajratilib, har bir bosqichdagi asosiy ishlar, mas'ullar, KPI va kutilgan natijalar tizimlashtirildi.

O'zbekiston uchun klaster boshqaruvini joriy etish bosqichlari (implementatsiya yo'l xaritasi)

Bosqich va muddat	Asosiy ishlar (yadro vazifalar)	Asosiy mas'ullar	KPI (misol)	Kutilgan natija
1-bosqich: Tayyorgarlik (0–6 oy)	Boshqaruv tuzilmasini shakllantirish (kengash–ofis–ishchi guruhlar); rol va mas'uliyatni bекitish; hamkorlik portfelini tanlash (3–5 ta tez natija beruvchi loyiha); ma'lumot yig'ish reglamentini joriy etish	Klaster kengashi, klaster ofisi, yetakchi korxona	Ishtirokchilar soni; tasdiqlangan reglamentlar; ishga tushgan ishchi guruhlar; tanlangan loyihalar soni	Muvofiqlashtirish yo'lga qo'yiladi, hamkorlik "formal"dan "rejali" holatga o'tadi
2-bosqich: Joriy etish va barqarorlashtirish (6–18 oy)	Umumiy loyihalarni ishga tushirish (standartlash/sertifikatlash, logistika optimallashtirish, kadrlar tayyorlash); KPI monitoring paneli; ta'minot–ishlab chiqarish–yetkazib berish rejalashtirishini muvofiqlashtirish	Klaster ofisi, ishchi guruhlar, ta'minotchilar, ta'lim/ilm hamkorlari	Logistika vaqti; nuqson (brak) darajasi; kooperatsiya shartnomalari; mehnat unumdorligi dinamikasi	Uzilishlar kamayadi, sifat intizomi yaxshilanadi, kooperatsiya loyihalari ishlay boshlaydi
3-bosqich: Kengaytirish va modernizatsiya (18–36 oy)	Qayta ishlash chuqurligini oshirish (tayyor mahsulot ulushini ko'paytirish); innovatsiya va texnologik yangilanish (laboratoriya, standartlar, yangi uskuna); eksport marketing va bozor diversifikatsiyasi; rag'bat mexanizmlarini KPI bilan to'liq bog'lash	Klaster kengashi, yetakchi korxona, investorlar, eksport tuzilmalari	Tayyor mahsulot ulushi; qo'shimcha qiymat ulushi; eksport o'sish sur'ati; lokallashuv darajasi	Qo'shimcha qiymat oshadi, eksport barqarorlashadi, klaster raqobatbardoshligi mustahkamlanadi

Manba: Muallif ishlanmasi (Porter, 1998; OECD, 2007; UNIDO, 2014/2020; GIZ, 2021 yondashuvlari asosida ishlab chiqilgan).

2-Jadval klaster boshqaruvini joriy etishda eng muhim tamoyil — avval boshqaruv va qoidalar, keyin umumiy loyihalar, keyin esa qiymat zanjirini chuqurlashtirish va modernizatsiya ekanini ko'rsatadi. 0–6 oylik bosqichda tuzilma va reglamentlar shakllanmasa, keyingi bosqichlarda loyihalar parokanda ketib, KPI tizimi ishlamay qolishi mumkin. 6–18 oyda tez natija beruvchi yo'nalishlar (logistika, sifat, kadr) orqali kooperatsiyani "amaliy" qilish maqsadga muvofiq, chunki shu davrda ishonch va hamkorlik madaniyati shakllanadi. 18–36 oyda esa asosiy strategik maqsad — tayyor mahsulot ulushi va qo'shimcha qiymatni oshirish orqali klasterni barqaror raqobatbardosh tizimga aylantirish hisoblanadi.

Xulosa va takliflar. Maqolada klaster asosida ishlab chiqarishni boshqarishning xorijiy tajribasi tahlil qilinib, O'zbekiston sharoitida uni joriy etish (implementatsiya)ning amaliy modeli asoslab berildi. Tahlil natijalari klasterning samarasi korxonalarni bir hududga jamlash bilan emas, balki qiymat zanjirini muvofiqlashtiruvchi boshqaruv tuzilmasi, umumiy loyihalar portfeli, KPI asosida monitoring va rag'bat mexanizmlari birgalikda ishlashi bilan shakllanishini ko'rsatdi. Shu nuqtai nazardan klasterni "tashkiliy birlashma" emas, ishlab chiqarish jarayonlarini rejalashtirish, sifatni boshqarish, logistikani barqarorlashtirish va qarorlarni dalilga asoslangan tarzda qabul qilishni ta'minlaydigan operatsion boshqaruv platformasi sifatida yo'lga qo'yish maqsadga muvofiq.

O'zbekiston uchun taklif etilayotgan implementatsiya modeli 3 bosqichli yo'l xaritasiga tayanishi kerak: 0–6 oyda boshqaruv tuzilmasi va qoidalar (kengash–ofis–ishchi guruhlar, rol-taqsimot, ma'lumot yig'ish reglamenti) shakllantirilib, 3–5 ta tez natija beruvchi hamkorlik

loyihalari tanlanadi; 6–18 oyda standartlash/sertifikatlash, logistika optimallashtirish, kadrlar tayyorlash kabi umumiy loyihalar ishga tushirilib, KPI panel orqali muntazam monitoring yo'lga qo'yiladi; 18–36 oyda qayta ishlash chuqurligini oshirish, texnologik modernizatsiya va eksport marketingini kengaytirish orqali tayyor mahsulot ulushi va qo'shimcha qiymat barqaror oshiriladi. Mazkur bosqichli yondashuv klasterda ishonch va kooperatsiyani amaliy mazmun bilan to'ldirib, keyingi strategik o'sish uchun mustahkam asos yaratadi.

Amaliyot uchun asosiy takliflar quyidagilardan iborat: (1) klaster boshqaruvini institusional jihatdan mustahkamlab, klaster ofisining vazifalarini aniq belgilash va uni umumiy xizmatlar markaziga aylantirish; (2) hamkorlik portfelini "iqtisodiy samara" mezonini bo'yicha shakllantirib, avval logistika, sifat va kadrlar yo'nalishida tez natija beruvchi loyihalarni ustuvor qilish; (3) klaster bo'yicha 12–15 ta asosiy KPIni standartlashtirib, oy/chorak kesimida monitoringni majburiy tartibda yo'lga qo'yish; (4) kooperatsiyaga qatnashishni real rag'batlar bilan bog'lab, faol ishtirokchilarga ustuvor xizmatlar va yengilliklar berish, natija talablari bajarilmagan hollarda esa shartlarni qayta ko'rib chiqish; (5) kadrlar tayyorlashni ishlab chiqarish ehtiyojiga moslashtirib, dual ta'lim, qayta tayyorlash va amaliy stajirovkalarni kengaytirish; (6) qiymat zanjirini chuqurlashtirish uchun qayta ishlash, standartlash va innovatsiya infratuzilmasiga (laboratoriya, sertifikatlash, texnologik yangilanish) maqsadli investitsiyalarni jalb qilish.

Umuman olganda, taklif etilgan model klasterlarni boshqarishda formal yondashuvni kamaytiradi, ishlab chiqarish jarayonlarining muvofiqlashuvini kuchaytiradi va natijada tannarxni pasaytirish, sifatini barqarorlashtirish, tayyor mahsulot ulushi hamda eksport salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Porter M. E. (1998) Clusters and the New Economics of Competition // Harvard Business Review. — November–December. — URL: <https://hbr.org/1998/11/clusters-and-the-new-economics-of-competition>.

2. Sölvell Ö., Lindqvist G., Ketels C. H. M. (2003) The Cluster Initiative Greenbook. — Stockholm: Ivory Tower AB. — August. — URL: <https://www.hhs.se/contentassets/f51b706e1d644e9fa6c4d232abd09e63/greenbooksep03.pdf>.

3. OECD (2007) Competitive Regional Clusters: National Policy Approaches. — Paris: OECD Publishing. — ISBN 978-92-64-03183-8. — URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2007/05/competitive-regional-clusters_g1gh7f3e/9789264031838-en.pdf.

4. UNIDO (2014) UNIDO's Approach to Cluster Development. — Vienna: United Nations Industrial Development Organization. — URL: [https://www.unido.org/sites/default/files/2014-01/UNIDO's CLUSTER APPROACH 0.PDF](https://www.unido.org/sites/default/files/2014-01/UNIDO%20CLUSTER%20APPROACH%200.PDF).

5. UNIDO (2020) The UNIDO Approach to Cluster Development: Key Principles and Project Experiences. — Vienna: United Nations Industrial Development Organization. — URL: https://www.unido.org/sites/default/files/files/2020-09/Clusters_Brochure.pdf.

6. GIZ (2021) Cluster Development Guide: A Practitioners Guide for Cluster Policy, Strategy and Implementation. — Bonn; Eschborn: Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. — URL: <https://www.giz.de/en/downloads/giz2021-en-cluster-development-guide.pdf>.